

Frivillige med metalledetektorer kan hjelpe kulturminnevernet i Norge med å redde viktige kulturskatter, mener kronikkforfatteren. (Foto: Rygene Detektorklubb)

Hvem skal redde Norgeshistorien fra pløgen?

KRONIKK: Amatører med metalledetektorer redder historiske gjenstander fra pløgen, men disse viktige funnene blir ikke verdsatt av forvaltningen.

John Kvanli

formann i Rygene Detektorklubb

Publisert i dag, kl. 9.11

Ute på jordene til norske gårdsbruk har privatpersoner med metalledetektor gjort hundrevis av spennende arkeologiske funn de siste årene. Hva kan disse detektorfunnene fortelle oss om fortiden? Og er ikke-fagfolks bruk av metalledetektor bare positivt for kulturminnene våre?

Metallsøking er en lovlig hobby som kan utøves av alle i Norge såfremt man har grunneiers tillatelse og ikke kommer i konflikt med kulturminneloven. De fleste detektorfunn blir gjort på dyrket mark i jord som er pløyd.

Gjenstander fra åkerjorden er ofte i dårlig tilstand etter nærkontakt med pløgen, men de er ikke uinteressante løsfunn, slik man kanskje kunne tro. De er historiske kilder som kan speile rester av boplasser og graver under pløyelaget.

Finner dødsdømte gjenstander

I noen områder har påvirkningen fra landbruket kommet så langt at det knapt er bevart arkeologiske spor, bortsett fra funnene på pløyde jorder. Gjenstandene i pløyd jord blir da den eneste gjenværende kilden til det som engang har foregått på stedet.

Dessverre har gjenstandene i pløyd jord fått sin dødsdom – det er bare tiden og tilfeldighetene som avgjør hvor lenge en gjenstand kan overleve pløying, harving, gjødsling og giftsprøyting. Blir oldsakene ikke funnet, vil både de og kunnskapen de kunne gitt gå tapt.

Draktspenne fra merovingertiden (år 550-750 e.kr.), bildet er tatt etter konservering. Ryggknappspennen ble funnet med metallsøker i et pløyelag der jordbruksaktiviteter hadde knekket den i fire deler. Funnsted var Hadsel i Nordland. (Foto: Tromsø Museum)

Endrer oppfatningen vår av jernalder

Kulturminneforvaltningen har et overordnet ansvar for å ivareta alle typer kulturminner. Dette inkluderer åpenbart også løse gjenstander i pløyd jord, men slike løse kulturminner er i liten grad blitt prioritert i forvaltningen her i landet.

Det er uheldig, for slike detektorfunn har et stort potensiale for å endre på vår oppfatning av samfunnet i bronsealder, jernalder og middelalder i Norge, slik erfaringene har vært i Danmark.

Peter Vang Petersen, museumsinspektør ved Nationalmuseet i København beskriver hvilken betydning privat metallsøk har hatt for dansk kulturminnevern på følgende måte: «*Metalldetektoren har åpnet muligheter og gitt en viten, vi ikke kunne drømme om for 15-20 år siden. De mange detektorfunn fra private har hatt en kolossal betydning for vår mulighet til å forske i, og å forstå spesielt jernalderens sosialhistorie (...)*».

Får ikke bidra med metalledtorene

Det paradoksale er at kulturminneforvaltningen i Norge lenge har hatt muligheten til å benytte frivillig hjelp fra seriøse detektorister til å redde gjenstandene fra plogen, men noen aktører i forvaltningen begrenser detektoristenes mulighet for å bidra.

Det blir for eksempel gjort ved at kulturminneforvaltningen i noen fylkeskommuner registrerer et funnsted gjort med metallsøker som et «automatisk fredet kulturminne», med det resultat at metallsøking ikke lengre blir lovlig på plassen.

Det er uheldig for skal man ha et mer troverdig bilde av fortiden, trengs det flere funn og GPS-plottinger. Forbys metallsøk etter ett eller noen få funn fra en pløyd mark, vil man aldri få frem det overordnede bildet.

Dessuten blir det ikke satt i gang arkeologiske undersøkelser for å redde funnene etter at metallsøkingen blir stoppet. Funnene og historien de kunne fortalt overlates i stedet til plogen. Dette er vanskelig å forstå for oss ikke-arkeologer.

En meget forvitret draktspenne fra folkevandringstid (år 375- 550 e.Kr), funnet i Sandnes, Rogaland. Surt jordsmonn, giftsprøyting, plog og harv betyr en sikker død for løse kulturminner. Allikevel har disse funnene en viktig historie å fortelle, så lenge de blir funnet, tatt hånd om, dokumentert og systematisert på en god måte, mener John Kvanli. (Foto: Rygene Detektorklubb)

Frykter skade på kulturminner

Den vesentligste årsaken til at deler av kulturminneforvaltningen er skeptisk til bruk av metalledetektor, er at de frykter skade på kulturminner.

Det kan for eksempel være at detektoristen ved ubetjenthet graver seg ned i og ødelegger funn i sin iver for å sjekke et spennende signal fra detektoren.

Ambivalensen fra forvaltningens side har gitt uheldige virkninger for den seriøse delen av detektorvirksomheten. Det finnes fortsatt ikke nasjonale retningslinjer for forsvarlig detektorvirksomhet. Dagens kulturminnelov ble sist revidert i 1978, innen detektorvirksomheten ble av noen betydning.

Gråsoner

Dette medfører igjen at det er en del gråsoner i grenselandet mellom kulturminnelov og detektorvirksomhet, som det hadde vært en fordel å få avklart. Et eksempel på dette er at forvaltningen ikke skiller om detektorfunnet har skjedd i eller utenfor dyrket mark. Funn som ligger trygt i jorden i utmarksområder uten truende virksomhet, trenger ikke å «reddes» – de bør bevares på stedet.

Blykors med runer fra tidlig middelalder funnet i Stavanger, Rogaland. (Foto: Rygene Detektorklubb)

De manglende nasjonale retningslinjene har også ført til at flere fylkeskommuner har egne retningslinjer, og ulik praksis for hva de tillater eller ikke tillater av detektorvirksomhet. Dette avspeiler at det er delte meninger blant fagfolkene om detektorvirksomhet er bra eller dårlig for kulturminnene.

Skadelidende i denne diskusjonen er igjen oldsakene i pløyselaget, der målrettet søk, registrering og god dokumentering ville vært formålstjenlig og etter lovens overordnede hensikt.

Det virker også som om kulturminneforvaltningen bruker færre ressurser på detektorfunnene enn det som er ønskelig, sett fra oss som utøver denne hobbyen.

Selv om Norge har en veldig streng kulturminnelov, og at gjenstander fra middelalder eller tidligere tilhører staten, så er det vel ikke for mye forlangt at finner faktisk får en skriftlig tilbakemelding med takk for funnet, og en beskrivelse av hva det er? I dag er det veldig varierende om finner får en slik tilbakemelding, og i mange tilfeller tar det årevis.

En spenne fra vikingtid funnet i Bodø, Nordland. Detektorfunn av frivillige kan frembringe stor viten om vår forhistorie, skriver kronikkforfatteren. [Foto: Stefan Furnes]

Nye kapitler i lokal og nasjonal historie

Majoriteten av løsfunn som innleveres i dag kommer fra en økende metallsøkerhobby. Lokale folk skriver nye kapitler i bygdas og landets historie med nye funn som påvises og innleveres. Men skal kulturminneforvaltningens bruk av begrensede ressurser påvirkes av folks hobbyer?

Om dette skriver arkeologen Birgit Maixner, som har samarbeidet tett med detektorister:

«Organiserte metallsøker- og kulturvernforeninger har ved flere anledninger gitt uttrykk for sin bekymring for løse kulturminner i pløyselaget og etterlyst et samarbeid med kulturminneforvaltningen. (...) Deres initiativer er et godt eksempel på viktige korrektiv som frivillige organisasjoner i sin egenskap som samfunnsaktører gir til den offentlige forvaltningen. Et tettere samarbeid mellom de frivillige og de offentlige kulturminnemyndighetene rundt metallsøking i pløyselaget ville ikke bare komme kulturarven og dermed samfunnet til gode, men også være i tråd med dagsaktuelle politiske ønsker (...).»

Uvurdertlige bidrag til vår felles fortid blir hvert år funnet av private metallsøkere. Her vises et gullanheng fra folkevandringstid. (Foto: Rygene Detektorklubb)

Bør få lik praksis over hele landet

Ser vi inn i krystallkula, så tyder alt på at det vil bli stadig flere detektorister og detektorfunn i Norge i årene fremover. Det vil føre med seg mange spennende funn som vil kaste nytt lys over historien vår.

Derfor er det viktig at kulturminneforvaltningen er på ballen. Det bør være et minimum at man får utarbeidet hensiktsmessige nasjonale retningslinjer for detektorbruk i Norge, slik at forvaltningspraksisen blir lik over hele landet. Og ikke minst viktig at det settes av nok ressurser til å håndtere disse funnene, og til å gi finnerne en ordentlig tilbakemelding, til dette høres også med en ny vurdering av museenes bruk og praksis med innstilling til finnerlønn.

Heldigvis har vi løpet av den siste tiden sett tydelige tegn til at kulturminneforvaltningen er i ferd med å ta tak i problematikken.